

Hvorfor Salomon von Havens kanalprojekt i Odense ikke blev gennemført.

Af *Ove Jørgensen*.

Et forsinket svar på en opfordring fra Rasmus Nyerup.

På Frederik den V.s fødselsdag den 31. marts 1757 indviedes det ombyggede Odense Gymnasium. Gymnasiet havde til huse i den bygning, som forbinder Skt. Knuds kirke med klostret og som senere indrettedes til Fyns Stiftsbibliotek. Stiftsbibliotekets bogsamling er nu delt mellem Odense Universitetsbibliotek og Odense Centralbiblioteks ny lokalhistoriske afdeling på Klosterbakken. Stiftsbibliotekets (gymnasiets) bygning er i 1977 indrettet til brug for kirken.

Gymnasiets indvielse i 1757 blev „celebreret med Oration og Music“. Til en kantate, som var skrevet af præsten ved Vor Frue kirke, Salomon von Haven, havde George Philipp Telemann „berømte Capelmester i Hamborg“ komponeret musikken.¹

Til festen forelå endvidere bl. a.: En oprigtig Samtale Imellem fire Fyhnbøer angaaende Seylads til Odense Forfattet Sangeviis af den, som *veed, hvorfra* og til det er Salomon von Haven røber sig her gennem sine forbogstaver som ophavsmand til teksten, som kunne synges til melodien til en af arierne i kantaten. I teksten taler von Haven om den kanal, som Odense efter hans opfattelse trængte så hårdt til.

Salomon von Haven arbejdede videre med disse tanker, og da kongens fødselsdag igen fejredes på gymnasiet i 1759, havde han konkretiseret sine planer om en kanal fra fjorden til Odense og om en inddæmning af hele den sydlige del af Odense Fjord i en 20 sider lang epistel på latin.

Denne epistel er sammen med det øvrige festprogram nedfældet i et håndskrift: V. Haven, Opus, sædvanligvis kaldet Panegyricus, som opbevares i Odense Katedralskoles Bibliotek.

Bagest i håndskriftet er som en slags appendiks til epistelen om

kanalprojektet vedføjte to topografiske kort. Den del af den latinske tekst, der handler om kanalprojektet, er oversat til dansk i 1970. Oversættelsen er offentliggjort i Fynske Årbøger 1972 i en udførlig redegørelse af Hans Henrik Jacobsen: Havnen, som Odense ikke fik, om Salomon von Haven og hans kanalprojekt.

I slutningen af denne artikel, hvortil der i øvrigt henvises, forsøger Hans Henrik Jacobsen at besvare spørgsmålet om, hvorfor v. Havens projekt ikke vandt interesse hos de implicerede parter, idet han går ud fra, at hvis det var lykkedes v. Haven at skabe en sådan interesse hos Frederik V og hans regering, var projektet sandsynligvis blevet bragt til udførelse.

Det økonomiske opsving og de nye kulturstrømninger i Europa fra o. 1740 havde bl. a. fået A. G. Moltke til på kongens fødselsdag 1755 at udstede en almindelig opfordring til at forfatte afhandlinger om økonomiske emner. De „nyttige blandt afhandlingerne“ ville uden bekostning for forfatteren blive trykt i det såkaldte Økonomisk Magasin, som i årene fra 1757 til 1762 udkom med et bind om året.²

Ved Odense Gymnasiums fornyelse i 1755–57 begyndte i samklang hermed en bemærkelsesværdig „produktivitet i byens lærde kredse: der udgaves programmer for de årlige fester, taler og andre lejlighedsskrifter, og snart fulgte andre skrifter af religiøst, filosofisk og videnskabeligt indhold, endog i en sådan mængde, at der i løbet af en snes år udkom over 200 originale skrifter af professorerne ved gymnasiet, lærerne ved skolen, præsterne i Odense by og andre embedsmænd“.³

Salomon von Havens initiativ og forslag må sikkert ses som et første forsøg på at deltage i den meningsudveksling, som regeringen havde ønsket.

Salomon von Haven omtaler sin plan som et sø-værk, der omfattede:

1. En kanal fra Odense Å ved Seden i lige linie til et punkt lige øst for den daværende Vor Frue Præstegård,
og
2. Inddæmning af den del af Odense Fjord, som benævntes Seden,

Lumby og Bågø Strande, d.v.s. fjorden syd for en linie mellem Klintebjerg, Vigelsø og Dræby Feds Odde.

Salomon von Haven har høje tanker om sig selv og om sit værk. Han drager sammenligninger med Archimedes – en Helt, Filosof og Teknikkens Mester, der gjorde, hvad han kunne for at værne sin fædrene by (Athen) og med de havneanlæg, som Cæsar og Augustus udførte i romerriget.

„Og som det engang blev sagt til hver indbygger i byen Lacedæmon eller Sparta: „Sparta er din by – vær den en pryd!“, således regner jeg også det ord for at gælde både min kirkelige opgave, nemlig: „Du er sat til et kirkeligt hverv, tag det i vare!“ og min borgerlige, således: Odense er min by, og den er mit Sparta – den vil jeg pryde.“

Vi ved ikke meget om, hvordan v. Havens idé blev modtaget af samtiden. Man kunne prøve at efterforske, om v. Havens kanalprojekt overhovedet er kommet kongen eller regeringen for øre, eller om v. Haven har forsøgt at få forslaget optaget i Økonomisk Magasin. Det synes dog, som om forslaget ikke dengang har vakt interesse, heller ikke hos købmandskabet i Odense.

J. Lauritzen, der i 1. kapitel af sin bog „Søvejene til Odense“ fra 1873 refererer v. Havens projekt, siger i indledningen til bogens kapitel II:

„Endskjønt v. Haven ikke tvivler om, at Kongen maatte synes godt om hans Forslag og bringe det til Udførelse, skete der dog intet, og Dommen over hans Plan har vist nok omtrent lydt, ligesom den lød i Professor R. Nyerups Skoletid.

Denne Forfatter siger nemlig i en Artikel i „Iris og Hebe“ for andet Kvartal 1800: „I min Skoletid betragtedes v. Havens Plan som Donkvixotteri, ligesom det i det Hele taget ansaes for umuligt at lede Stranden ind til Odense.“ Og der hengik også næsten 50 Aar, inden man atter begyndte at sysle med denne Tanke“.

Det anførte citat fra Rasmus Nyerup er desværre ikke ganske korrekt – for at sige det mildt. Den anførte artikel i „Iris og Hebe“ er formet som et åbent brev, der indledes sådan:

„Opfordring til Hr. Fr. Lütken
Præst i Lumby ved Odense.“⁴

To Gange har De, højstærede Ven, grebet Pennen og i Minerva i højst interessante Opsatser underrettet Publikum om Kanalgravningen ved Odense – dette store Foretagende, som, tillige med de ny Indretninger i Hospitalet, upaatvivlelig vil forevige den driftige Kammerherre Buchwalds Stiftamtmandsskabstid. End savner man nogen Efterretning om de i forrige Tider udtænkte Planer til at lede Stranden ind til Odense By, som, lad være de have været uudførlige og ikke alt for vel overlagte, dog kunne fortjene at optegnes. Selve Foretagendets Mulighed, som Mange tilforn droge saa stærk i Tvivl, er nu godtgjort, og hine frugtesløse Forsøg vise blot, at man greb Sagen forkeert an uden at besidde behørige physiske mekaniske og hydrauliske Kundskaber og uden at være forsynet med nervus rerum gerendarum.

Det jeg i min Skolegang i Odense hørte om Præsten Salomon von Havens Kanalgravningsprojecter beløb sig ikke til stort andet end Persiflage over hans patriotiske Donqvixotterie. Jeg har siden efter seet Extract af hans trykte musikalske Gratulation til Kong Friderich den Vtes Fødselsdag 1759, og deri funden følgende Underretning om hans Plan“.

Herefter følger en kort beskrivelse af v. Havens projekt, og opfordringen slutter sådan:

„Men denne Samtale (nemlig Samtale mellem 4 Fynboer angående Sejlads til Odense) er der intet ekstraheret af, og om end dens poetiske Værd nok er æqval Nul, saa er det dog vel muligt, den indeholdt en eller anden nøjere Bestemmelse om Sagen. Dette med mere anbefaler jeg til Deres Undersøgelse, da De uden al Tvivl kan faae bemeldte Verk til Eftersyn fra Gymnasii Bibliothek. Her paa det kongl. Bibliotek er det ikke.

København,
den 28. Marts 1800

R. Nyerup
Professor“

Rasmus Nyerup var født i 1759 og gik i Odense Latinskole fra 1773–1776,⁵ hvor mindet om v. Havens optræden i 1757 altså stadig levede. I en modnere alder har han øjensynligt fået samvittighedskvaler over, at skoletidens bedømmelse af v. Haven måske havde været for meget præget af ungdommelig overfladiskhed, og opfordrer derfor præsten i Lumby til at forsøge en saglig vurdering af v. Havens planer.

Hvordan F. Lütken optog opfordringen vides ikke, da den ikke resulterede i yderligere artikler i *Minerva* eller andre af tidens almene skrifter,⁶ men lad så mig følge Rasmus Nyerups opfordring – bedre sent end aldrig.

Som en slags appendiks til sit værk vedføjede Salomon von Haven som nævnt to topografiske kort over byen, et gammelt og et nyt, for at „det gamle kort kan vise os og vore efterkommere, hvordan for omkring 50 år siden beliggenheden var af byen og de omkringliggende marker, hvorfra der blev bragt tiende også til mine forgængere i præsteembedet, og for at det nye, som er forfærdiget af Dalin, en højagtet borger i Odense, kan vise, hvorledes placeringen vil blive af den ønskede indsejling til byen“.

Dalin var ikke topograf, men hans navn nævnes „blandt byens beboere, hvis benævnelse tyder på erhverv ved kunsten“, men Engelstoft har dog ikke høje tanker om „disse fattige borgeres kunst“.⁷

I Weilbachs *Kunstnerleksikon* omtales maleren N. P. Dahlin, som o. 1750 var virksom på Fyn.

Hvem der har tegnet det kort, som v. Haven kalder det gamle, er uvist. Det har titlen: *En Afridsning af Odense med omliggende Skove og Marker*. På bagsiden er anført: o. 1700, men uden angivelse af forfatter. På bagsiden af „det nye“ står angivelse af både forfatter: Dalin og 1759.

Hvilket grundlag kan v. Haven have haft for at tegne (eller lade tegne) et kort, som angives at fremstille forholdene o. 1700?

Der kan kun være tale om to kort: 1) *Resens kort* fra 1675 og 2) et kort udarbejdet i 1717.

Dersom det første kort var anvendt, ville v. Haven dog næppe have omtalt det som et 50 år gammelt kort, men som et 100 år

gammelt kort. Det er derfor mest sandsynligt, at v. Haven har kendt kortet fra 1717. Fremstillingen bærer også præg af, at tegneren i hvert fald har set kortet fra 1717.

Om dette sidste kort siger Engelstoft⁸, at det findes i det forrige rentekammers samling, og han karakteriserer det som et højst elegant tegnet situationskort over Odense og omegn (Titlen i blanco) og som bilag (Pl. III) i sin bog giver Engelstoft „en formindsket, lidt udvidet kopi for at vise vandforholdene især norden for Odense, som de var i 1700-tallet“. Kortet findes nu i Landsarkivet for Fyn. Engelstoft mener⁹, at tanken om en kanal ind til Odense tidlig var i bevægelse, og at denne tanke uden tvivl har foranlediget optagelsen af det smukke kort fra 1717, og Engelstoft har derfor med punkteret linie på sin Pl. III indtegnet det senere kanalprojekt, som blev udført i årene 1797–1804.

Om det kort, som v. Haven siger at være forfattet 50 år tidligere, mener Engelstoft¹⁰, at grundtegningen af byen er løs og uklar, men for markernes benævnelse er kortet ikke uden betydning, hvorfor nogle angivelser af det er overført på hans kopi af kortet fra 1717 (Pl. III). Disse navne må antages at være benævnelser, som von Haven har hørt sine sognebørn anvende.

Engelstofts antagelse af oprindelsen til kortet fra 1717 er ikke rigtig. Der er en langt vigtigere grund til dette korts fremstilling.

I 1717 bestemte Frederik IV nemlig, at landets ryttergoods skulle forøges til det dobbelte, så at det kunne underholde 12 rytterregimenter. Der måtte i den anledning indkøbes adskillige herregårde til supplerung af krongodset. Til det fynske regiment købtes bl. a. Christiansdal (det tidligere Dalum Kloster). Odense By måtte indrette sig på at indkvartere en større del af det fynske rytteri, og hertil afgaves det tidligere Skt. Hans Klosters ladegård og Næsbyhoved Slots marker og skove.¹¹

Kortet fra 1717 er netop karakteristisk ved, at der er lagt særlig vægt på fremstillingen af de nævnte arealers udstrækning og topografi.

Kortet (i landsarkivet) er som nævnt af Engelstoft med hele det store titelfelt udfyldt, men kortet er forsynet med målestok 500

favne á 3 alen, som er ca. 11,4 cm, hvilket svarer til et måleforhold på ca. 1:8000. Målforholdet for Engelstofts gengivelse Pl. III er 1:20.000.

Med henblik på oprettelsen af ryttergodsdistriktet på Fyn ned-sattes i 1717 en kommission, den såkaldte Relutions Commission¹².

Relutionsgods var krongods, bortsolgt således at kongen forbedt sig ret til at indløse det igen. Kommissionen gav ordre til opmåling og udførelse af en plan af Odense og de omliggende jorder, som der kunne være tale om at udlægge som ryttergods.

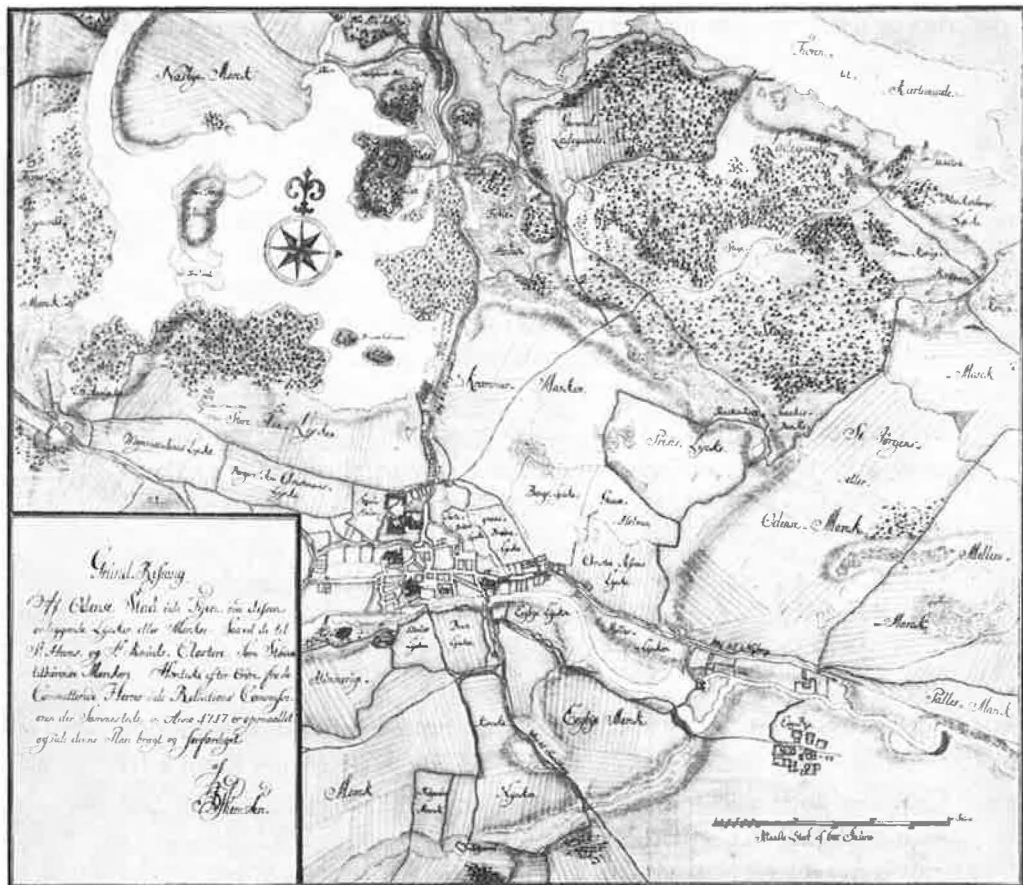
Ved efterforskningen af baggrunden for fremstillingen af kortet fra 1717 har Det kgl. Bibliotek, Kortsamlingen gjort mig opmærksom på et kort, der i det væsentlige er identisk med kortet fra landsarkivet og som findes i Hærens Arkiv i det såkaldte de Feignets Atlas. Joseph Carl Julien de Feignet var chef for Fæstningsvæsenet i Holsten og samlede en række kort over militære anlæg i Danmark og Holsten. Han erhvervede Odense-kortet fra J. Themsens dødsbo i 1756.

På dette kort lyder titlen: „Grund Risning/af Odense Stad udi Fyen, med dessen omliggende Lycker eller Marker, Saavel de til St. Hans- og St. Knuds- Clostre: Som Staden tilhørende Marker; Hvilcke efter Ordre fra de Committerede Herrer udi Relutions Commissionen der Sammesteds, in Anno 1717 er opmaallet og udi denne Plan bragt og forfærdiget/af/ J. Themsen.“

Begyndelsen af denne titel svarer godt til titlen på v. Havens „gamle kort“, hvor v. Haven blot har erstattet ordet „Lycker“ med „Skove“.

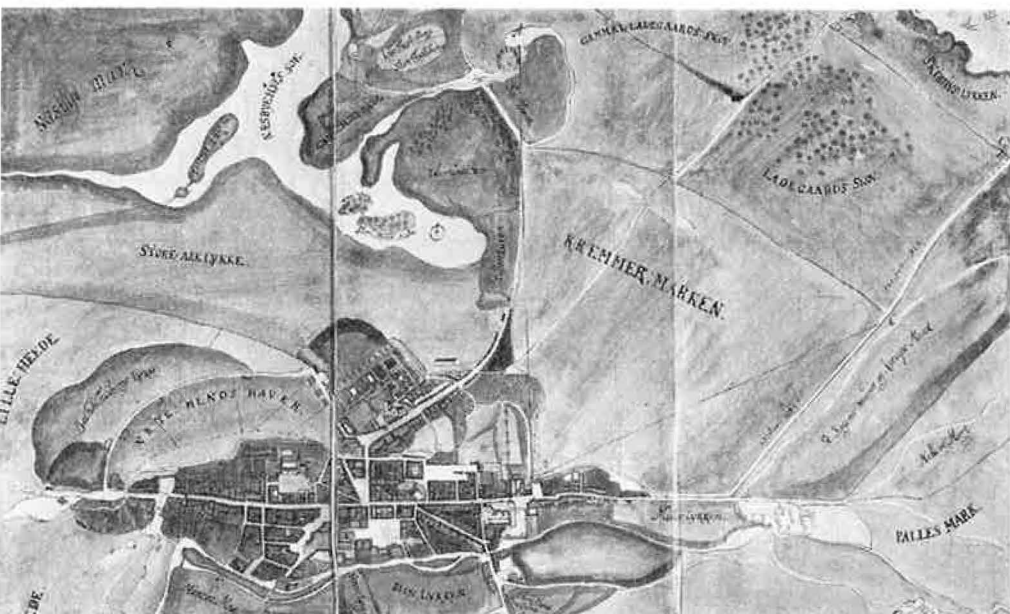
Dalins Kort over forholdene i 1757–59 er for omegnens vedkommende også tegnet med kendskab til kortet fra 1717. Det kan bl. a. ses af en lille krusedulle i det sydøstlige hjørne af Næsbyhoved Sø. Her har 1717-kortet en stor fornemt tegnet nordpil.

For selve Odense by har Dalin brugt gadenettet fra Pontoppidans andet kort over Odense, det, som fremkom i Den danske Atlas 1767. Engelstoft mener, at dette kort rimeligvis er udarbejdet adskillige år før udgivelsen, dog efter at tugthuset og sukkerraffinaderiet (ved Frederiksgade) var udført 1751–52¹³. Engelstoft har på

J. Thomsens kort fra 1717 over Odense med omliggende jorder (Hærens Arkiv).

den kopi af kortet, der er gengivet som Pl. IV i hans *Odense Byes Historie*, tilføjet årstallet 1760. Dette kort adskiller sig fra alle tidligere Odense-kort, som havde Nørregade i stik nordlig retning, ved, at Nørregade nu har fået et – ganske vist overdrevent stort – knæk i nordøstlig retning, nøjagtig det samme som på Dalins kort. Der kan derfor næppe være tvivl om, at Dalin har set Pontoppidans kort eller måske et forarbejde til dette. Man kan undre sig over, at v. Haven har gjort sig ulejlighed med at tegne to kort, der ikke med hensyn til omegnen adskiller sig fra hinanden. Ingen af kortene er i øvrigt egnede til at indtegne et kanalprojekt på, og

Dalins kort fra 1759, appendiks til Salomon von Havens epistel i Panegyricus (Odense Katedralskoles bibliotek).

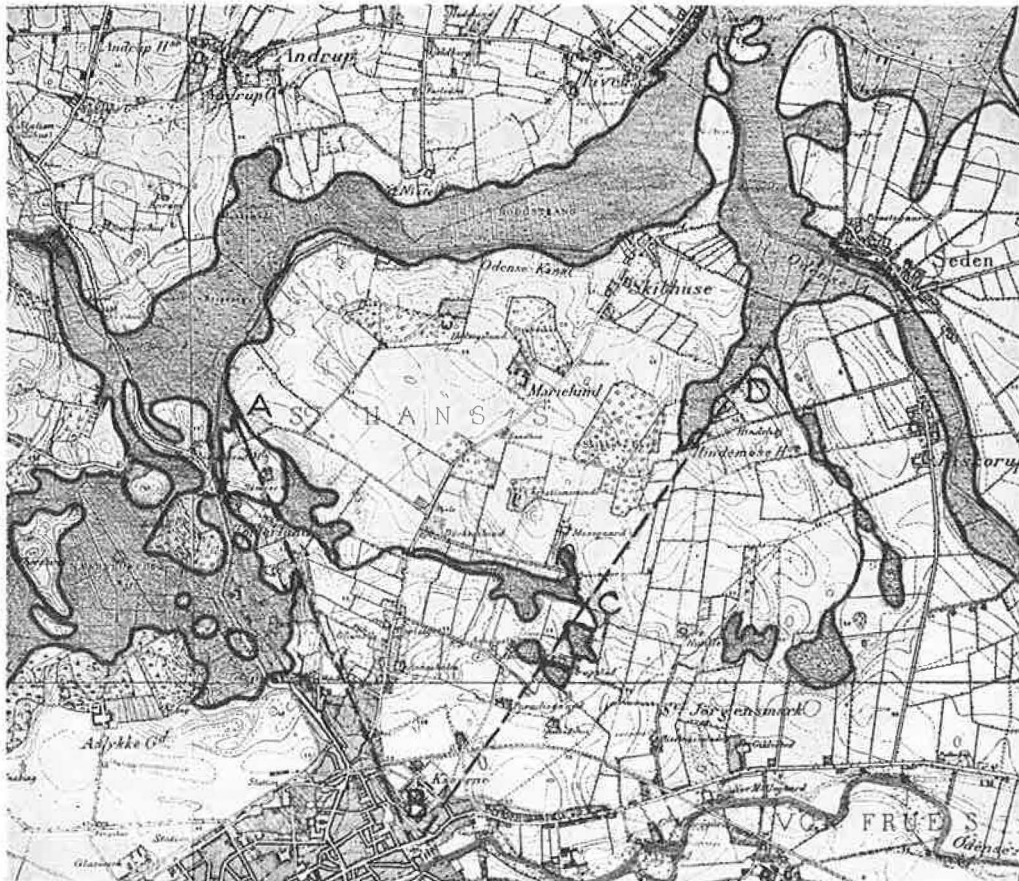
noget egentligt forsøg herpå har v. Haven da faktisk heller ikke gjort.

På det „nye“ kort (Dalins) er indtegnet to linier, som begge udgår fra et punkt benævnt B, som ligger lige øst for præstegårdshaven.

Om linieføringen for kanalen siger v. Haven i teksten, at han håber, at kongen vil give tilladelse til, at kanalen kommer til at følge den korteste vej, som går – så vidt muligt – i en lige linie fra bakken, der beskytter hans præstegård (altså punkt B) gennem Kræmmermarken (punkt C) til Odense Å, hvor den løber forbi landsbyen Seden. Kortet strækker sig dog ikke så langt, men ved kortranden er skrevet D to steder. Linien er dog ikke tegnet ud over punkt C.

Det sydligste punkt D svarer, så vidt det kan bedømmes, til en ret linie, som forbinder Vor Frue Kirke med Seden Kirke.

Det nordligste punkt D svarer til, at linien B–C–D slår et knæk ved C, og til, at linien forløber gennem Hindemosen til udløbet i

Målebordsblade, målt 1863, rettet i marken 1884 (Generalstabens topografiske Afdeling). Med grå tone er vist vand- og mosearealer, således som forholdene skønnes at have været ca. 1760. Salomon v. Havens linier A-B og B-C-D er forsøgt indlagt.

Odense Å. Denne linie ville naturligt kunne omtales som „den korteste vej“ fra fjorden ved Stige til Odense.

Om linien siger v. Haven, at den, som det vil være alle bekendt, har en længde af en halv dansk mil, og at den på sin vej kun møder en enkelt bakke, Påskebakken, som knap er værd at nævne, da dens højde ikke overstiger 15 fod (ca. 5 m). Den sidste påstands rigtighed kan let eftervises på marken, mener v. Haven, med 3 eller 4 stokke af 5 fods højde.

I en anmærkning nævnes, at linien krydser to sumpstrækninger, som „gør arbejdet lettere for graverne“.

V. Haven anser denne linie, som er „meget kort og meget sikker“, for det bedste alternativ, eller „den eneste, som bør vælges“. De andre muligheder, som han har for øje: den til højre gennem Odense Å og den til venstre har den dobbelte længde og vil koste tre gange så meget, og de møder begge mange forhindringer, som vanskeligt eller måske slet ikke kan overvindes.

Linien „til højre“ svarer til Odense Å's løb fra fjorden forbi Seden, Biskorup, den tidligere landingsplads ved Skibsmæ, Åsum og Ejby Mølle til Møglebro, d.v.s. den store bro, den nuværende Frederiksbros. Linien „til venstre“ forløber gennem Bågø Strand og ad Næsby Å (den nuværende Stavids Å) og Gl. Ladegårds Å, den senere, nu rørlagte Vinkælderrende, til punkt A, hvorfra linien passerer den nu forsvundne Sømosegård, der lå lidt syd for det tidligere elværk Havnecentralen og forløber omtrent parallelt med den tidligere landevej til Bogense (den nuværende Tolderlundsvej) til Pjentedamsgade.

På kortet fra 1717 har Engelstoft med punkteret linie indtegnet det senere kanalprojekt (fra 1797), som forløb langs sydsiden af Bågø (nu inddæmmede) Strand og fulgte Næsby Å på en strækning indtil den ved punkt A drejede over i den tidligere Næsbyhoved Sø indtil Åløkkemarken.

Vor Frue Præstegård lå på v. Havens tid lidt nord for Overgade. Adgangen til præstegården skete ad Præstestræde, der endnu ses som en smal åbning mellem ejendommene Overgade 60 (Rebslagergården) og Overgade 64, medens præstegården havde hus nr. Overgade 62. De sidste rester af præstegården blev nedrevet i 1951 i forbindelse med bygning af den ny politigård.

Fra præstegårdens have har v. Haven imidlertid ikke som antyd det af Hans Henrik Jacobsen kunnet skimte Odense Å i det fjerne. Derimod må han ved at gå op i sin kirkes tårn have haft et fortrinligt udsyn over terrænet ud til Seden Strand.

Ret nord kunne han dog kun se til Ladegårdsskoven, hvoraf Strandskoven og Skibhusskoven er de sidste rester. Umiddelbart øst om skovbrynet kunne han se Seden kirke. Man kan levende fo-

restille sig, hvordan præsten ved at se ud over dette flade terræn kunne drømme om at se skibene ankre op i Seden Strand og sende deres varer med pramme ind til kanten af hans have.

En linie fra kirketårn til kirketårn svarer nøje til hans beskrivelse af kanalen.

På et korrekt topografisk kort kan afstanden fra Pjentedamsgade (ved hans have) til Odense Å ved Seden Kirke måles til knap 3,8 km, altså meget nøje en halv dansk mil. Når v. Haven antager, at denne afstand er alle bekendt, skyldes det formodentlig, at den svarer til afstanden fra bymidten til Skibhuset ad den nuværende Skibhusvej, som var anlagt over Ladegårdens marker efter Christian IV.s tilladelse i 1635. Skibhusvejen havde stedse ord for at være den sletteste vej i landet og var ofte ufremkommelig, til dels fordi den gik gennem skove¹⁴. Denne vejs længde måtte i hvert fald alle købmænd, der fik varer fra skib, kende af bitter erfaring.

Også afstanden fra byen til den tidligere ladeplads ved Ellemosen ved Odense Å lidt nord for Aasum Bro var en halv mil.

Linien passerer et mindre højdedrag ved Påskes Krog (ved det nuværende Påskeløkken). Højden gik op til 15 m og ikke blot 15 fod. Højdedraget er dog ikke så markant, at det har bevaret navn af bakke eller høj, sådan som den lidt nordligere Hindehøj (kote 14). Linien passerede lavningerne omkring Vinkælderrenden (ved det nuværende Hanneberganlæg og Astrup Mose) og på den sidste fjerdedel Hindemosen.

Man kan undre sig over, at Hindemosen ikke udtrykkelig omtales, men kun nævnes i en anmærkning som en anden lavning i terrænet.

På kortet fra 1717 ses Hindemosen tydeligt ind til Korups Krog ved Hindehøj. Dette forhold skulle man umiddelbart tro måtte have spillet en ikke helt uvæsentlig rolle for v. Havens vurdering. På Engelstofts kopi af 1717-kortet er Seden Kirke placeret omtrent $\frac{1}{2}$ km for langt mod sydvest, hvad der naturligvis er ret afgørende for indtegnning af linien mellem kirketårnene. Originalkortet strækker sig ikke så langt mod øst, at Seden by og kirke eller Odense Å forbi Seden har kunnet indtegnes.

For at få et skøn over omkostninger ved kanalarbejdet regner

v. Haven først ud, hvor meget jord der skal flyttes, hvis kanalen, når den er fyldt med vand, skal have en dybde af 3 fod (lidt mindre end 1 m) og en bredde af 24 fod (ca. 8m). Hans regnestykke er dog ganske urealistisk.

Ud fra en forudsætning om, at når 1 mand kan udgrave ca. 1/6 m³ jord og bære denne mængde 20 fod (ca. 7 m) væk, så kan 400 mand, som arbejder hermed i 18 dage hvert år på 4 år udføre hele arbejdet, og hvis hver daglejer om dagen får en dansk mark for sit arbejde, ville den samlede arbejds løn blive 4800 mark.

Endelig anstiller v. Haven nogle meget optimistiske betragtninger med hensyn til fremskaffelse af den nødvendige arbejdskraft.

Selv om alle disse beregninger nu havde været rigtige og realistiske, var der dog ét forhold, som var aldeles afgørende for muligheden for gennemførelse af kanalprojektet, og dette forhold synes v. Haven ganske at have overset, nemlig at terrænet omkring præstegårdshaven og øst for Pjentedamsgade ligger i kote 10, medens vandstanden i Odense Å ved Seden ligger i kote 0.

Selv om v. Haven formåede at udtrykke sine egne tanker klart i latinsk tale og dermed mente at have særlige evner til at føre enhver sag fremragende, kunne dog hverken guddommelig nåde eller menneskelig magt hjælpe til at overvinde disse 10 m.

Den hyldest (panegyrik) til Frederik V, som indleder v. Havens værk, har utvivlsomt gjort lykke i samtiden, men for eftertiden virker denne form for poesi undertiden ufrivilligt komisk, og som poesi betragtet har man svært ved at tage den alvorligt¹⁵.

Desværre må det vist erkendes, at det er med god grund, at heller ikke v. Havens kanalprojekt er blevet taget alvorligt. Rasmus Nyerup kan hvile roligt i sin grav med bevidstheden om, at hans skoletids vurdering af kanalprojektet som patriotisk Don Quijotteri ikke var helt ved siden af.

Også den anden del af von Havens Søværk: tanken om at inddæmme den sydlige del af Odense Fjord var i hvert fald på den tid ren utopi. Hans tanker herom er temmelig uklart formulerede. Af hensyn til kanalen anså han det for nødvendigt at „udføre det første ledeværk i fjorden ved Stige, på det meget vanskelige sted, som sømændene kalder banken“. I forbindelse med anlæg af

Odense Kanal i årene 1797–1804 byggedes under store vanskeligheder sådanne ledeværker.

Von Havens tanke var, at de arealer, som ville medgå til anlæg af kanalen, „andetsteds vil blive erstattet tusindfold, nemlig ved at inddrive fjorden til agerjord. Den fjord har tusind gange det ovennævnte areal, idet dens længde (i øst-vestlig retning) er over en mil og dens bredde (i nord-sydlig retning) en halv mil“.

I alt mente v. Haven, at der ville kunne indvindes mere end 500 tdr. land til dyrkning. Heller ikke denne del af sø-værket var der interesse for dengang, men efterhånden er dog omkring halvdelen af disse arealer blevet inddæmmet. Den sidste og største inddæmning (Lumby Strand) lod dog vente næsten 200 år på sig, før der var teknisk og økonomisk basis for planens gennemførelse i 1942–46.

Som afslutning på denne vurdering skal i korthed gengives ordlyden af den opgave, som kongen ved reskript af 20. august 1794 pålagde Odense Kanal Udførelses Kommission at løse:

- „1. Hvorvidt og hvorledes en Rende for 8 Fod dybtgaaende Skibe kunne opmudres i Fjorden og Baagø Strand saaledes, at Skibene kunde faa frit Indløb i Aaen, (der i Aktstykkerne kaldes „Susaa“).
2. Om Aaen derefter ved at følge alle dens Krumninger kunde gjøres sejlbar for ligesaa dybtgaaende Skibe lige til Odense, eller, om der skulde graves en Kanal i en mere lige Linie af samme Dybde lige til Byen.
3. Om der ved Byen skulde indrettes en Havn, eller om man fremdeles kunde nøjes med en Havn et sted ude ved Stige.
4. Paa hvilken Maade „Susaa“ lige fra Arreskov og Brændegaard og til Odense kunde gjøres sejlbar for 3 til 5 Fod dybtgaaende Pramme, saa man ad denne Vej kunde bringe alle voluminøse Varer, som Tømmer, Brænde, Bark, Mur- og Tagsten fra og til det Indre af Øen.
5. Hvormeget Omkostningerne, Expropriationen medregnet, i de forskjellige Tilfælde vilde beløbe sig til.
6. Forslag om, hvorfra Midlerne skulle tages, og hvorledes de kunde blive forrentede. Her bemærkedes, at Afgifterne ikke

maatte beregnes saa højt, at Handelen derved trykkedes, da Hensigten med Planen var at lette den.

Der skulle ogsaa indberettes om, hvormeget Land der ved Anlægget kunde vindes fra Stranden.¹⁶

Det måtte kunne have været Salomon von Haven en trøst, at formuleringen af denne opgave i virkeligheden ikke adskiller sig så forfærdeligt meget fra den opgave, som han selv havde troet at give løsningen på 37 år før i sin Panegyricus.

Noter:

1. Kantaten er udførligt omtalt af mag. art. Jens Peter Jacobsen, Århus Universitet, i en artikel, Telemanns Kantate til Odense Gymnasium (1757) i Odenseaner-Samfundets Tidsskrift nr. 34, december 1966. Det siges her, at „det vistnok eneste bevarede eksemplar tilhører Fyns Stiftsbibliotek, hvortil det er indkøbt 1816. Dette eksemplar er nu overført til Odense Universitetsbibliotek, Musikafdelingen. Herudover findes det eksemplar, som indgår i Panegyricus i Odense Kate-dralskoles Bibliotek, jfr. nedenfor.
2. Edv. Holm, Danmark-Norges Historie, 3 bd., 2 afd., 1898, si. 68.
3. C. T. Engelstoft, Odense Byes Historie, 2. udg. 1880, side 382.
4. Præsten i Lumby hed o. 1800 P. V. Lütken .
Poul Nedergaard, En dansk Præste- og sognhistorie 1849–1949. Bd. III Fyns Stift, side 208 ff.
5. Dansk Biografisk Leksikon, 1939, XVIII, side 284.
6. T. H. Erslew, Almindeligt Forfatter Lexicon for Kongeriget Danmark 1847, Bd. II, side 191.
7. C. T. Engelstoft, anf. værk, side 508, fodnote 1.
8. C. T. Engelstoft, anf. værk, side 552.
9. C. T. Engelstoft, anf. værk, side 359.
10. C. T. Engelstoft, anf. værk, side 552.
11. Erh. Mørch, Militæret, i H. St. Holbeck (Udg.), Odense Bys Historie, 1926, side 654, jfr. H. V. Rygner, Byens Vækst i samme værk, side 603.
12. Landsarkivet for Fyn, Det fynske Ryttergods.
13. C. T. Engelstoft, anf. værk, side 553–554.
14. C. T. Engelstoft, anf. værk, side 175 og 177.
15. Hans Henrik Jacobsen, Havnen, som Odense ikke fik, Fynske Årbøger 1972. side 21.
16. J. Lauritzen, Søvejene til Odense, 1873, side 9.